

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**R. P. Doct. Martini Lvtherii Avgvstiniani Theologi Synceri
Lvcvbrationvm Pars Vna, quas ædedit usq[ue] in annum
præsentem XX. Catalogum earu[m] uersa tibi pagina
indicabit. Alio Tomo, Domino Volente, ...**

Luther, Martin

Basileae, 1520

VD16 L 3411

Capitvlvm Qvartvm.

urn:nbn:de:hbz:466:1-34878

Quia dixit, induisse nos Christum, & unū in Christo factos: idē ergo quod de Christo dictum est, etiā de nobis propter Christū dictum intelligitur. Non enim potest Christus separari a nobis, nec nos ab illo, cū unum simus cum illo & in illo, sicut mēbra unū in capite, & cū capite uno. Vt ergo de alio q̄ Christum promissio dei intelligi non potest, Ita cū aliud q̄ Christus nō simus, de nobis quoq̄ intelligatur oportet. Vere ergo Abrahamæ semē sumus, & hāeres, nō secundū carnem, sed secundū promissionem: quia illi sumus, de quibus in promissione fit mentio, de gentibus inquā, in semine Abrahamæ benedicendis. Sic Rho. x. filij p̄missionis æstimatur in semine. Nō qui filij carnis, hi filij dei &c.

NOTA.

CAPITVLVM QVARTVM.

Dico autem, quanto tempore hāeres paruulus est, nihil differt a seruo, cum sit dominus omnium: sed sub tutoribus & actoribus est, usq̄ ad præfinitum tempus a patre.

Adhuc alio ariete pulsat iustitiam & opera legis, sumpta iam tertia ex hominibus similitudine, propinqua priori, de pædagogo similitudini, ut de eodem paruulo, sed & illa de testamento ad paruulum, aut ad haredē saltem pertinet, adeo locuples est apostolus in declaranda promissione dei. Primum, hāeres paruulus non differt a seruis, æque potestatem nō habens in bonis paternis, ac seruus. Secundo, est tamē dominus omnium, in spe & nūcupatione patris. Tertio, sub tutoribus & procuratoribus est, usq̄ ad præfinitum tempus a patre. Siue hic apostolus leges Rhomanas sequitur, siue alias, nihil refert. Nam, ut Hieronymus dicit legitimum tempus haredis, legibus Rhomanis uiginti quinq̄ annorū terminatur. Nos quantū fat est, exemplo utemur.

Exēplis quantum facis utendum.

Ita & nos cū essemus paruuli, sub clemētis mūdi eramus seruiētes.

Reddit singula singulis. Paruulus hāeres nos sumus, Tutores sunt elementa mundi. Nihil differimus a seruis, quia eramus seruiētes. Et tamen domini sumus omnium, prædestinante scilicet patre coelesti. De haredibus & hareditate abunde satis est dictum, Esse uidelicet haredes semen Abrahamæ; id est, Christum & Christianos. Hareditatē autē gratiam & benedictionem fidei Christianæ in gentibus. De seruitute autē haredum, alijs uerbis superius dictum est. Serui em̄ sunt, qui non pro hareditate patrisfamilias, sed pro mercede seruiunt, aut etiā timore pœnæ coacti opera faciunt; ideo ut Christus ait, Seruus nō manet in domo in æternum, filius autē manet in domo in æternū. Quod pulchre figuratum est Gen. xxj. quādo filius ancillæ Ismael eiectus est, datis ei uicualibus. Et. c. xxv. Dedit Abraham cuncta quæ possederat Isaac, filijs autem concubinarum largitus est munera, & separauit eos a filio suo Isaac. Ita & nos, quādo citra gratiam in lege sumus, opera legis facimus seruiliter; hoc est, aut timore pœnarum coacti, aut temporali mercede allecti. Quibus tamē omnibus ita erudimur, ut ad hareditatem, id est, fidem & gratiā suspiremus, qua de seruitute hac erepti, libertate spiritus legem impleamus; nō iam timētes pœnā, aut cupientes mercedem, id est, nō amplius seruiētes. Interim sumus domini omnium, prædestinante & preparante deo nobis hanc hareditatē, & nos per seruilē timorē pœnæ, & amorē rerum, quæ sunt in lege erudiente, ut illam appetamus. Nequaquā autē in seruitute cū iudaicis & hypocritis perstemus; quod fa-

Haredes. Hareditas.

Serui.

Pp ij cimus

ciemus, si per timorē poenæ & amorē mercedis sentiamus nō legis amorē, sed odiū potius in nobis augeri; quia (ut dixi) malleus legē non esse. Sic omnino lex cogit ad hæreditatē, p̄ quā dñi efficiamur omniū, i. possessores benedictionis in Christo per fidē. De elementis mūdi, tutoribus & procuratoribus, uarie cogitātū est. Breuiter, Elemēta hic nō philosophice, p̄ igne, aere, aqua, terra accipiuntur; sed p̄prio apostoli tropo & grāmāticē, p̄ ipsis literis legis, quibus lex cōstat. Sicut & .ij. Co. .ij. & alias literā uocat, ut sint elemēta pluralitē, quod scriptura, uel lex scripta, nec alia opus est p̄batione, q̄ ipsius apostoli autoritate, qui dicit; Sub elemētis mūdi eramus. & mox sequitur; ut eos, qui sub lege erant, redimeret, ut ostendat idē se intelligere, p̄ legē & elementa. Alio quin & redempti in tēpore plenitudinis, sub naturalibus elemētis sunt. Et infra; Quō cōuertimini iterū ad infirma & egena elemēta huius mūdi, quib⁹ de nouo seruire uultis. Et seipsum exponens sequitur; dies obseruatis & annos & c̄. Ergo dies & annos obseruare, hoc est, ad elementa, id est ad literā legis cōuertiti. Sed & ratio nō sinit per elemēta intelligi idola aut naturalia elementa, ut aliqui putarunt; tum q̄ nusq̄ legitur iudeos unq̄ elemēta coluisse, tum q̄ potius debuerat dicere, sub potestate idolorum aut tenebrarū eramus; ut ad Ro. & ad alias facit; tum q̄ generalissime loquitur, quod oēs quotquot sunt hominū, sub elementis seruerint, citra fidem Christi; quod nisi de lege intelligatur, nullo modo intelligitur. Lex enim conclusit omnia sub peccatū, ut supra dixit Præsertim, cū hic aliud non faciat, q̄ quod legem & gratiā inuicem comparat, ut hanc eleuet, illam deprimat. Maxime uero, quod hic locutionis tropus apostolo familiaris est, ut Col. .ij. Videte ne quis uos decipiat, per inanem philosophiam, secundū traditionē hominū, secundū elementa mundi, & non secundū Christum. Neq̄ enim d. Hiero. credendū est, aliena recitanti, & elementa illo loco non eadē esse, quæ hac epistola ponuntur; nā sunt utiq̄ eadem. Elemēta enim uocat scripta & doctrinas mundi, id est, hominum, uel potius de rebus mundi statutas, ibidē paulo infra, Si ergo mortui estis cū Christo ab elemētis mūdi, quid adhuc tanq̄ uiuentes, mūdo decernitis. Hanc esse sententiā apostoli, sequentiā mox probant, ubi de superstitionibus iudaicis docet, sicut & hic facit. Sed & Hebr. v. eodem modo utitur. Indigetis (inquit) ut doceamini quæ sint elementa exordij sermonū dei. Appellat autem legem elemēta mundi, utroq̄ uocabulo per tapinosin, id est, humiliationem & defectionem utens; ut extenuet gloriā & opinionē iustitiæ, & operū legis, quasi di. Quid ex lege habemus, nisi literas, & eas inanes spiritu, ut quæ nec dent quo impleantur, nec nos eas implere possumus. Mundi autem uocat, quod sint de ijs rebus, quæ in mundo sunt; ut de externis operibus, sicut scientia dei dicit, quæ de deo scitur. Non enim lex aliquē ad spiritū perduxit, sed in carne tantū obseruabatur, intus rebelle & odiente concupiscentia. Iam uide, quomodo possint apostolū intelligere, qui spiritualia uocāt, tonsuras, uestes, loca, tempora, ecclesias, altaria, ornāmēta, & oēm illā pompā ceremoniarū. Siquidē negare cogunt hæc esse mundana, nisi uelint ipsi quoq̄ mūdani (quod summe abhorrent) uocari. Negantes autē hæc esse mūdana, simul sibi apostoli intellectū præcludunt, qui mūdi nomine hæc oīa cēset. Elementa mūdi contēptibiliter uocās decreta & doctrinas in his reb⁹ externis statuta, immo & ipsa decalogi externa opera. Idcirco nostro seculo spiritualia sunt, diuitiæ, tyrannīs, fastus, libertas; aut summo gradu, oēs uocales sine intellectu, & uestes & loca doctrinis hoīm asserta Corpalia sunt opa misericordiæ, & q̄cūq̄ alia opa & loca hoīm, etiā si ex sp̄i pleno fidei sint sanctissima.

Sed

Sed redeamus ad apostolū. Elementa ista sunt tutores & procuratores, sicut ^{Notari} ^{digna.} lex p̄dagogus. Quia litera legis, dum timore p̄næ inuitos cogit ad opera sua simul cogit agnita hac inuita uoluntate currere ad Christum, spiritus libertatis largitorem. Non ergo perdit lex, sed officiosissime prodest: modo intelligas te per eam, uelut pium procuratorem ad Christum, ad h̄reditatē duci, immo pelli. Quod si non sic eam intelligas, erit tibi exactor & aduersarius, tradens te tortoribus, erit iudex & persecutor tuus, quia nunquā tibi quietam conscientiam relinquet, dū nunquā in te tuisq; operibus inuenire possis, quo illa sit impleta & contenta. Sic autem eam intelligunt, qui non ad Christū se dirigi per eam, sed suis uiribus eam implendam accipiunt.

At ubi uenit plenitudo tēporis, misit deus filium suum, factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant, redimeret: ut adoptionem filiorum reciperemus.

Plenitudinem temporis huic reddit, quod supra dixerat p̄finitum tempus a patre, ita enim & deus p̄finiterat tēpus, quo benedictio Abrahæ promissa in semine suo Christo impleteretur. Non q̄ non interim sancti patres eandem benedictionem consecuti sint, sed quod in Christo reuelanda erat per mundum, & ipse manifestandus, in quo & illi & nos benedicimur. Et hoc uocat plenitudinem temporis, id est, impletionem temporis p̄finitū. Alij plenitudinem temporis, tempus plenitudinis, id est, gratiæ uocant. Ille quisquis est, quem dī. Hiero. recitat, qui sibi ipsi opponens dicit: Si necesse fuit, ut sub lege fieret, ut eos, qui sub lege erant redimeret; ergo necesse quoq; fuisset, ut sine lege fieret, ut eos (puta gentes) qui sine lege erant, redimeret. Aut si hoc non necessarium, illud quoq; superfluum est. Ille, in quā de sola lege ceremoniali apostolum intelligit, cum apostolus de tōta lege loquatur. Non enim Christus de ceremonijs tantū, ac non potius de concupiscentijs, seu lege concupiscentiam prohibente, redemit: ipse enim nulli debuit, & tamen debitorem sese fecit, conuersatus sicut peccator. Proinde tropus apostoli seruāus est. Non enim sub lege esse, est id, quod tempore & decreto legis uiuere: sic nec Iob, nec Naaman Syrus sub lege fuerunt, nec Sareptana Sidonis mulier: Sed est esse debitorem legis, non habere quo impleas, & reum esse omnium p̄narum a lege positarū. Christus autē cum nō esset, nec esse possit sub lege, factus est tamen sub lege, peccatum & peccator, non contra legem operans sicut nos, sed p̄nas peccatorum a lege statutas, pro nobis suscipiens innocenter. Quare omnes gentes sub lege fuerūt, saltē naturā & decalogi. Nō ergo eodē modo Christus sub lege factus est, q̄ nos sub lege sum⁹. Sicut nec eodē modo maledictū & peccatū fuit, quo nos sum⁹. Ipse tātū corpe, nos utroq; corpe & spiritu. Et ut b. Aug. li. iij. tri. iij. suo simplo, nostro duplo consonat, & pulchrum diapason adimplet.

Illud, factū ex muliere, nō uidetur prope contumelia uirginis matris: Potuit enim eodem uerbo factum ex uirgine dicere. D. Hiero. Propter Manicheū ita dictum, qui Christum per mulierem, non ex muliere natum dicit: non ueram, sed putatiuam eius carnem simulans. Potest etiam dici, commēdari ab apostolo diuinam dignationem, quæ eo descenderit, ut non modo ex natura humana, sed & ex infirmiore sexu eiusdem nasci uoluerit: ideo nomen sexus aptius fuisse, q̄ nomen conditionis. Simul quod illud monet, quod Adam nō ex muliere factus est, Eua ex uiro, nō muliere: ut sicut mulier ex uiro facta causa fuit peccati & perditionis; ita uir ex muliere factus, causa fieret iustitiæ &

Pp iij salutis

- salutis, contrarijs sexibus contraria operantibus; quod citra nomen sexus, non potuit obseruari, quãquã nec uirginitatẽ Mariã in hoc intactam relinquit. Nã cum ceteri omnes ex uiro & muliere ueniant, solus hic ex muliere satis cõmendat miraculũ, esse matrẽ, mulierem uirginem, & filium uirginis. Deniq; qui homo naturalis esse debuit, & filius, necesse fuit ut nasceretur. Ad nascendum autem, & sexu muliebri opus est; nõ enim esset homo filius, nisi per mulierem natus esset. Sicut nec in Adam filius homo, nec Eua filia homo fuit. Adoptio filiorũ, aptius in græco, Hiothesia dicitur, a ponẽdo & filius, sicut legis õsitiõ eadem compositione dicitur. Hiothesia autem hæc fit, ut supra docuit, per fidẽ Christi, quã deus in ipso futuram promisit Abrahã. Credere enim in Christũ, est eum induere, unũ cũ eo fieri. At Christus filius est, quare in ipso quoq; credentes, filij cum eo sunt. Propter eos, qui nondũ satis in Christo sunt eruditi, repeto, quã supra sapius dixi; hoc est, uerba illa, Redimeret, adoptionẽ recipemus, estis filij, misit spiritũ, Non est seruus, sed filius & hæres, & similia, non sunt intelligenda, quod cõpleta in nobis sint, sed quod Christus hoc expleuit, quo in nobis & ipsa explerentur. Sic enim omnia incepta sunt, ut de die in diem sint magis ac magis perficienda; ideo & phase domini (id est, transitus) dicitur. Et nos Galilæi, id est, migrãtes uocamur; quod assidue de Aegypto per desertũ, id est, per uiam crucis & passionis eximus ad terrã promissionis; redempti sumus, & assidue redimimur; recepimus adoptionẽ, & adhuc recipimur facti sumus filij dei, & sumus, & siemus: missus est spiritus, mittitur, & mittitur; cognoscimus & cognoscemus. Et ita uitam Christiani, ne imagineris statum & quietem esse, sed transitum & profectum de uitijs ad uirtutem, de claritate in claritatem, de uirtute in uirtutem. Et qui nõ fuerit in transitu, hunc nec Christianum arbitreris, sed populũ quietis & pacis ad quos inducit propheta hostes eius. Ne ergo credas theologis istis deceptoribus, qui tibi dicunt. Si unum & primũ gradum charitatis habes, satis habes ad salutem. Stultis opinionibus suis, otiosam, ac uelut in uase uinum, in corde charitatem fingentes. Non est otiosa charitas, sed crucifigit carnem assidue, & suo gradu stare nõ potest contenta, sed se dilatat in totũ hominẽ expurgandum. Illi autem cum suo uno gradu, tẽpore tentationis & mortis, nec primũ nec secũdũ gradũ habebũt.
- Quoniam autem estis filij, misit deus spiritum filij sui in corda uestra, clamantem, Abba pater.
- D. Hiero. corda nostra, habet, quod & græcus habet, quin ita cõsonat, Rho. viij. Accepistis spiritum adoptionis filiorũ, in quo clamamus, abba pater; non ait, in quo clamatis, cum tamen in secunda persona ad eos locutus sit; ita & hic facit. Abba pater, cur geminari, cum grãmatica ratio non appareat: placet uulgata ratio mysterij, quod idem spiritus fidei sit iudæorũ & gẽtium, duorum populorũ unius dei; sicut Apostolus Rho. j. & ij. Iudæo primum & græco dicit. Obseruat apłus, quia de filijs dei dixerat, ideo spiritũ sanctũ spiritũ filij dei appellat, ut eundem spiritum in fidelibus missum ostẽdat, qui in Christo est filio dei. Manifeste autem sanctam Trinitatem unum deum notat: Nam filius cũ sit uerus deus, uiuit spiritu suo, quo & pater sine dubio uiuit, & quẽ alibi spiritum dei uocat, hic spiritũ filij uocat. Ita & nos in deo sumus, mouemur & uiuimus. Sumus, propter patrem, qui substantia diuinitatis est. Mouemur, imagine filij, qui ex patre nascitur, diuino & aeterno uelut motu motus. Viuimus, secundum spiritum, in quo pater & filius quiescunt, & uelut uiuunt. Sed hæc

Maria uirginitas.

Adoptio filiorum.

uiothesia.

Credere in Christum.

Repetitio propter rudiores

Pascha iugiter celebrandum Christiano.

Vnus gradus charitatis.

Abba pater.

Manifeste sanctus trinitatem unum deum notat.

Sed hæc sublimiora sunt, q̄ ut huic loco cōueniant. Hoc magis obseruandū, quod apostolus credentibus, mox & spiritum filiorum dari testatur. Quia (inquit) estis filij, (utiq; per fidem, ut iam sæpe dictum est) misit deus spiritum filij, in corda nostra. Quibus facile soluitur illorum quæstio quomodo sola fide de hominē iustificari & saluari doceatur. Nihil est, quod mouearis, si uera est fides, & uere filius, nō deerit spiritus: si autē assit spiritus, charitatē diffundet, & omnē illum uirtutū concentū absoluet, quem. j. Corinth. xij. tribuit charitati. Charitas patiens est, benigna est &c. ideo quando de fide iustificatē loquitur, de fide quæ per dilectionem operatur, ut alias dicit, loquitur. Fides enim meretur ut spiritus detur: sicut & supra: Ex operibus, an ex auditu fidei spiritū accepistis? Cæterum, fides qua & dæmones contremiscūt, & impij miracula faciūt, uera nō est, cum nōdum sint filij, nec hæredes benedictionis.

Sola fide iustificatur hō.

Fides meretur, ut spūs detur

Itaq; iam non est seruus, sed filius: quod si filius, & hæres per deū.

Per Christum, di. Hiero. legit: & ita græce legitur. Hoc enim addit, ne uel per legem, uel aliunde hanc hæreditatē sibi quisquā speret, q̄ per Christum. Quia in semine Abraham (qui est Christus) promittitur & exhibetur benedictio. Idē Rhō. viij. Si autē filij & hæredes, heredes quidem dei, cohæredes autē Christi.

Quid sit seruus & seruitus, satis dictum est; nempe, qui legem seruat, & non seruat. Seruat in operibus, uel timore pœnæ, uel amore cōmodi. Non seruat in uoluntate, qua mallet non esse legem; ac sic iam intus odit iustitiā legis, quam foris simulat coram hominibus. Filius autē gratia adiutus, libere seruat, nollet nō esse legem, immo gaudet esse legem, illi manus est in lege domini, huic uoluntas in lege domini.

Seruus
Seruitus

Filius

Sed tūc quidē, ignorātes deū, ijs, qui natura nō sunt dij seruibatis.

Dupliciter deum dicit, manifeste indicat; Deum natura, id est, uerum, unū, uerū, & æternū. Alios multos falsos, mortuos, hoc est, homines, bestias, uolucres, ut Rhō. i. Qui cōmutauerūt gloriā immortalis dei, in similitudinē imaginis corruptibilis hominis, & uolucrū, & quadrupedū, & serpentū. Ergo non natura, sed opinione & errore hominū dij sunt, quibus contra præceptū secundū, nomen & gloriā dei ueri, in uanum assumptis, tribuerūt; sicut & nūc nomē domini infinitis superstitionibus seruit. Cum enim sit sanctū & terribile, nō potest nisi nocētissime prætexi, quibuscūq; iniquitatibus & deceptionibus quod illius terrore homines efficacissime trahantur, natura insita est ueneratio nominis diuini, sed difficillimum est nosse, quando inuocatur in ueritate.

Deus dicitur
dupliciter.

Nomen dei
uenerabile;

Hic enim ignorantia a uero deo subtrahit insidiosissime, qua & Galatas dicit olim fuisse, cum cæteris gentibus deceptos. Distinguunt recētiores ignorantiam aliam inuincibilē, aliam crassam & affectatā. Inuincibilis (inquit) excusat a toto peccato. Crassa non a toto, sed a tanto. Affectata uero magis accusat. Hæc mihi uidentur ad hoc conficta, ut gratiæ dei iniuriā faciant, & liberum arbitrium inflectant, deinde homines securos in perditione sua reddant. Nam dum homo fecerit quod in se fuerit, securus est; quia inuincibilis ignorantia non nocet. Breviter, ignorantia inuincibilis, uel dicitur quo ad nos, nostrasq; uires, tunc certū est, nullā esse uincibilē ignorantia, saltē in ijs, quæ pertinet ad deū. Ioan. iij. Non potest homo quicquā accipere, nisi fuerit ei datū de super. Et ioā. vi. Nemo uenit ad me, nisi pater meus traxerit eum. Nihil enim boni ex nobis possumus, sed tantum errare, ignorantias augere, & peccare.

Ignorantia
duplex.

Eludit distinctionem;

Proinde

Proinde qui suis uiribus ignorantiam quacumque euadere tentat, duplici peccato & ignorantia se excæcat. Primum, quod ignarus est. Secundo, quod ignorat se ignarum esse; & per ignorantiam ignorantiam præsumit pellere, & opus efficere, quod solius dei est; ita dum ad meliora per seipsum nititur, sine deo, de peccato impetrate facit; & quod a deo querere debuerat, in seipso inuenisse se metitur. Solus

Ignorantia
quò doceda.

NOTA

Ignorantia in/
uincibilis nõ
excusat.

Christus est lux, & uita omnium hominum, non ratio nostra. Vel dicitur inuincibilis, quo ad gratiam dei nobiscum; sic nulla est inuincibilis, quia omnia possibilia credenti. Igitur non sunt docendi homines, ut ignorantiam inuincibilem non timeant, ne in se & sua confidentes, timorem dei remittant; quin potius, si uel fecerint, quod in se est, siue non, desperare de seipsis debent, & in solum deum confidere, eius iudicium etiam in bonis timere, eius misericordiam etiam in malis sperare; ut nihil unquam faciant, quo securi sint, nihil unquam peccent in quo desperent; ita semper est ignorantia inuincibilis, eo ipso tamen dum timent, & sperant, sunt sine omni ignorantia. Quare non excusat ignorantia inuincibilis, sed confessio & agnitio gemebunda ignorantiam inuincibilis, excusat, uel potius gratiam impetrat.

Nunc autem, cum cognoueritis deum, immo cognitum sitis a deo, Quomodo iterum conuertimini, ad infirma & egena elementa, quibus denuo seruire uultis?

Locus a
minori.

Nescio, an locum ab ingratitude tractet Apostolus, an a minori; utrumque tentamus. A minori, si tunc, quando deum ignorantes, dijs falsis seruebatis, non conuertebamini ad elementa infirma, quomodo nunc, cum cognoueritis deum, ad illa conuertimini; cum tunc magis uidebamini illorum egere, quod iudaismus non parum excellebat gentilitate; nunc autem incomparabiliter etiam iudaismo superiores facti nihil prorsus illorum egeris. Ab ingratitude sic: Memores estis quod foeda idolatria, dijs immundis serueritis, & nunc misericordia dei, ad ueri dei cultum uocati sitis, num ergo uos pudet, tantam ingratitude, quod a deo rursum disceditis, qui e tantis malis, in tanta bona uos uocauit? Aut utrumque locum forte simul inuoluit, more suo. Illud immo cum cogniti sitis, putat S. Augustinus dictum uelut infirmis, explicandi gratia; quia rudes intelligerent cognitionem dei, quae eos cognouisse dicit, facie ad faciem fuisse; & ita apostolum non intelligerent, ideo seipsum exposuerit, quod cogniti magis sint quam cognouerint.

Locus ab in/
gratitudine.

Cum cogniti
sitis.

Nostrum agere
est pati deum
in nobis operantem.

In eos quae sua
iustitia niti
coeperunt.

Verum sub hac simplicitate latet non minus sublimis illa intelligentia, quod nostrum agere, est pati deum in nobis operantem; quo modo uidemus instrumentum artificis magis agi, quam agere. Quod & Isa. xxvj. Omnia opera (inquit) nostra, in nobis operatus es domine; ita nostrum cognoscere, est cognosci a deo, qui & operatus est in nobis hoc ipsum cognoscere (de fide enim loquitur) ergo prior cognouit nos. Et aptissime hoc utitur tropo in eos, qui iam in sua iustitia niti coeperunt, quasi deum uelint praeuenire operibus suis, & iustitiam deo parare, quam ab ipso acceptam oportuit. Qui furor communis est omnium legalium & ceremonialium iustitiarum. Simul tamen eodem uerbo, praedestinationem occulte tangit, sicut & superius alicubi eandem indicat tantum, & transit. Nam non ideo cognoscunt, quia cognoscunt. Sed contra, quia cogniti sunt, ideo cognoscunt; ut sit non uolentis, neque currentis, sed miserentis dei omne bonum, & omnis gloria boni. Simili modo de fide & spiritu sentiendum.

Ecce pondus uerborum, & mira tapinosis. Ad elementa, id est, literam, & signa rerum; cum ipsi ad rem ipsam sibi uiderentur conuersi. Deinde infirma, quia lex prorsus ad iustitiam iuuare non potuit, quin potius augebat.

bat peccatū. Et egena, uacua, quia lex nō solū nō potest ulterius prouehere, sed nec seruare & fouere uos potest, in eo quod estis, sed peiores uos per eā fieri necesse est. Gratia autē fidei in Christo, potens est, non modo seruare, sed & ad perfectū promouere. Dictū est supra, quid sint & quare sint elementa, uides ergo q̄ contemptim de lege loquatur, contra magniloquos pseudapostolos.

Quærit hic d. Hiero, an Moses & propheta deū cognorint, & sic legē nō seruarint, aut legē seruauerint & sic deum nō cognorint. Quia Ap̄l̄us hęc duo facit pugnātia, & utrūlibet de prophetis asserere periculosum est. Sed uno uerbo Ap̄l̄us hoc dissoluit, quibus (inquit) denuo uultis seruare. Seruare legalia, nō est malū, sed seruare legalibus, malū est. Seruit autē, qui timore (ut iam sæpe dictum est) minarū, eadē facit coactus: uelut necessaria, quib⁹ mereat iustificari. Libere autē facta, nihil obsunt. Sic propheta ea obseruauerūt, non pro iustitia obtinenda, sed pro charitate dei, & proximi exercenda, ipsi ex fide iustificati.

Dies obseruatis, & menses, & tempora, & annos.

B. Augustinus dubie hunc locū exponit, magis tamen de gentiū q̄ iudæorū ritu. Dicit enim, uulgatissimus error est gentiliū, ut uel in agendis rebus, uel expectandis euentibus uitæ ac negotiorū suorū, ab Astrologis & Chaldæis notatos dies, menses, tēpora, & annos obseruent. Et hoc sensu, Apostolū passim decreta allegāt, pro more suo, quo & multa alia assueuerūt hoc nomine, quod a sanctis patribus dicta sunt, nō qua causa dicta sunt. Quamq̄ statim b. Aug. de iudæis quoq̄ intelligēdū dicat. B. Hiero, simpliciter & recte de iudæis tantum accipit. Dies (inquit) ut sabbati, & Neomentæ: menses autē, ut primū & seprimū mensem. Tempora, quibus ter ueniebant in Hierusalē per singulos annos. Annos autē septimū remissionis, & quinquagesimū, quē iubileum illi uocant. Quærit idem an & nos eodē crimine teneamur, quod quartū sabbati, parascueu, diē dominicā quadragesimæ ieiuniæ, paschæ, & pentecostes, & pro uarietati regionū, diuersa in honore martyrorū constituta tempora obseruamus.

Respondet primū, Nos nō iudæorū, sed alios dies obseruare. Secūdo, Constituti sunt dies, nō quo celebrior sit illa, qua cōuenimus, sed ne iordinata congregatio populi, fidem minueret in Christo. Tertio, qui acutius respondere conatur, affirmat omnes dies æquales esse. Semper esse sanctum resurrectionis diē, semp̄ licere ieiunare, semper uesci dominico corpore, semper orare. Ideo ieiunia & congregationes inter dies, propter eos, a iuris prudētibus constitutos, qui magis seculo uacant q̄ deo &c. Hoc uerū est, Sic enim Isa. ul. futuru esse prædixit: Erit sabbatū ex sabbato, & mensis ex mēse. Reuera em̄ omnis dies festus est in noua lege, nisi quantū ecclesiæ præcepto constituit, pro uerbo dei audiendo, & cōmunicādo, & orando cōmunibus precibus. Sed nunc longe in maiorē superstitionē abierūt, q̄ iudæorū festiuitates; adeo ut se obsequiū deo nūc præstare arbitrent, si hos dies multiplicēt, nō orandi, non audiēdi uerbi dei, nō cōmunicādi gratia, sed tantū feriādi, & uere feriant p̄fectius q̄ iudæi. Hi enim saltē Mosen & prophetas legūt: Nos nec deo, nec hominibus seruītes absolutissime uacamus ab omnib⁹, nisi quod uentri & ocio, alijsq̄ portētis seruimus. Nec sic tamē pontifices populorū miserti, dies aliquot festos abrogant & minūt; timētes forte Rho. pontificis autoritatē, hęc sancientis: quasi non hoc ipsum impiū sit putare, quod Rho. pontifex intenderit, aut potuerit statuere, uel tolerare eos dies, qui diabolū tot monstris colunt, in summū dedecus Christiani nominis, & blasphemiam diuinæ maiestatis. Aut si putant illum

NOTA,

Seruare legalibus malū est, nō seruare.

Quæstio Hiero.

Solutio Hiero.

Omnis dies festus in noua lege.

In supposito nō nostri seculi.

Pitum p̄ christiano profectu, consiliū,

hęc

Notent epi.

Quatenus
Rho. ecclesie
mandatum ligat

hæc intendere, & tolerare uelle, impiissimū est obedisse, & hominis statutū, in tantū creatoris contumeliā uergens, non penitus, & cū fiducia dirupisse & casse. Nō est excusatus episcopus, aut ullus pastor, si uiderit dies festos in sua ecclesia, ebrietatibus, ludis, libidinibus, cædibus, ocio, fabulis, spectaculis consumi, sicuti fere consumuntur, præter paucos celeberrimos; & nō eos abrogarit. Non (inquā) excusatus est, quod sine autoritate Papæ non licet. Nam si & angelus de cælo sic cōstituisset, plus tamen diuinæ gloriæ & honori debemus in cuius iniuriā quicquid statuitur, aut quicquid a quocūq; toleratur, tollendū est cū fiducia; nisi quis malit omnium malorū tali permissione factorum reus fieri. Non ligat mandatū Rho. ecclesie, nisi ubi cum honore & gloria dei seruari potest: Quod si seruari nō ita potest, iam impios esse pronūcio, qui illud mandatū cogunt uideri. Sicut nos impiissimi homines ludunt, qui hominis timorem præponunt dei timori; & sub nomina Papæ, & S. Petri, diabolū coronāt in ecclesia Christi, immo adorant. De bello in Turcas cogitamus, de hoc & alijs necessitatibus ecclesie longe q̄ turcarū tyrannis sit, peioribus, securi sumus, & in utraq; dormimus aurem; quasi nō melius sit Turcā, uere uirgam dei uenire, & nostris malis, uel mortē corporis mederi, q̄ tanta licētia populi, tanta segnitie pastorū ecclesie, populū in peiores turcas degenerare. Ille sane corpora occidet, & terra spoliabit, at nos animas occidimus & cælo priuamus.

Si tamen uera est diffinitio nouissimi concilij, animas scilicet esse immortales, præsertim Christianorū. Ad apostolū redeundo, sicut circūcisio, ita dies quoq; festi nihil conferebant iustitiæ, neq; alia, quorū latius meminit Col. iij. nō ergo, ut necessaria fuerūt obseruāda. Non magis certe q̄ nostri festi dies, nobis iustitiam conferunt obseruati, aut ulla alia onera traditionū. Sed ex fide Christi iustitia nostra est, quæ nō fit ex ceremonijs; sed utitur ceremonijs libere pro charitate dei & proximi; nisi id lucri tibi fecerint, multiplicati dies festi, quo ab operibus manū feriatas, rem familiarem extenues, & sic paulatim ad inopiam uenias; iuxta illud euangelij: Beati pauperes; ut dies festi, non ad cultū dei, sed ad paupertatē adducendā ualeant; aut ad euacuandū præceptū dei saluberrimū, ueteri homini impositū: In sudore uultus tui uesceris pane tuo. Sed alias hæc & alia, misere habet ecclia Christi, irascēte pctis nostris, cælo & terra

Timeo uos, ne sine causa in uobis laborauerim.

Non acerbè
inuadere re/
cuperandos.

Timeo uos, b. Hierony. pro timeo de uobis, dictum putat. Et defectam mihi uidetur oratio sapere, tanq̄ uoluerit Apostolus eos terrere periculo eorum, & dicere: Timeo uos perituros esse in æternū, & ita frustra omnia in uobis laborauerim, uerum, uertit uerba, & ut dura hæc supprimat, & suum damnū tantum causatur; ita enim conuenit apostolicæ lenitati, non nimium aspere inuadere, quos recuperare cupiebat. Si quidē, ut est humanus affectus, præsertim in culpa deprehensus, magis trahitur & corrigitur lenitate, q̄ cogitur minis & terrore. Et uehementer mouet, si aliorum mala tua feceris, & te in illis deploraris, ut permoueas tandem, quo sua saltem tecū deplorent. Dicat ergo Paulus: O Galata & si uestrum malū non satis uos mouet, miseremini saltem mei, condolete mihi, qui in uobis me perdidisse timeo, non rem, non famā, non honorem, nec solum uerbū aut opus, sed uniuersum laborem. Mitiūs erat, si tantum locutus fuisset, nunc laboraui pro uobis, orauī, multa passus, multa periclitatus (sicut ad Corinthios racitat copiosius) & hæc omnia nunc frustra consumpsi. La chrymas Pauli hæc uerba spirant.

Estote

Estote sicut ego, quia & ego sicut uos.

Et hic obscuritas uarietate parit. D. Hiero. duas affert. Priorem: Estote sicut ego: id est, robusti & uiri in fide Christi, sicut ego iam sum: ut sit exhortatio ad perfectiora, quia & ego sicut uos, scilicet fui, tunc scilicet quando primum uobis euangelij lac dedi. Nam feci me paruulum, & infirmum uobis, abscondens perfectiora, & infirmiora fidei uobis dedi, & talem doctorem exhibui, quem uos infirmi intelligere possitis. Eram ergo tunc sicut uos: quare nunc uicem rependite, & sitis sicut ego: id est, potentes me capere fortiora tradentem. Alteram, fui & ego quondam in ceremonijs, sicut uos modo estis: sed arbitratus sum ut stercora, ut Christum lucrifacerem. Et uos quoque sic facite, & estote sicut ego modo sum.

B. Augu. Estote sicut ego, qui contemno legalia iudeus: quia & ego sicut uos: id est, homo sum sicut uos. Si mihi, qui similis sum uobis homo, licet elementa negligere & uobis quoque licebit. Potest & ita cogitari, quia dure eos increparat, ne exasperarentur & laederentur, preoccupat & ex postulat, ut sese praebeant ei, qualem ipse se praebeat illis, ut sit sensus: ego quidem non sum laesus a uobis, non exasperasti me. Ita rursus, nolite a me laedi, & exasperari: sed commune malum utrunque deploramus. Meum malum est, quod uos reciditis: ideo non a uobis offensus sum, sed a malo iam meo: ita uos nolite offendi mea increpatione, sed uestro malo potius. Et hunc sensum, sequens contextus uidetur iuuare, nihil (inquit) me laesistis. Huic non multum absimilis est sensus, si cum praecedentibus iam dicitis, ita neclatur: Quando ego uestro hoc malo, non secus afficior, ac si meum esset ita ut iam uere cum infirmis infirmer, cum flentibus fleam, omnibusque omnia factus sim: ita rursus peto, ut mihi quoque timentis, ne frustra laborarim, assimilemini: & cum timentis timeatis, cum dolente perditum laborem esse doleatis: ut si uestro malo non mouemini, meo moueamini: ut sic ad uestrum quoque perueniat malum deplorandum. Sic enim & Christus, teste d. Bernardo, cum nos peccata nostra non cruciarent, pro nobis doluit & passus est, ut suo pro nostris peccatis dolore, multo fortius nos ad luctum moueret, sicut ad mulieres sequentes dixit: Nolite flere super me, sed flete super uos ipsos. In his liberum linquo iudicium lectori.

Fratres, obsecro uos, nihil me laesistis.

D. Hiero. ad superiorem sententiam hoc iungit, sic legens Fratres, obsecro uos, estote sicut ego, quia ego sicut uos, nihil me laesistis. Verum cum apostolus soleat ingredi nouam sententiam, quando dicit: Fratres obsecro uos, nescio an iste ordo sit tenendus. Quid si per eclipsim, hoc uel simile uoluerit, obsecro, ignoscite mihi: durus fui, sed necessario: sustinete modicum quid zelotypiae meae.

B. Hierony. sic, Quum hucusque non me laeseritis, quando uobis paruulis & infirmis, infirmus factus, infirma tradidi: cur nunc laedor a uobis, ad maiora uos prouocans? Et hanc sententiam statuit ex sequentibus, ubi per infirmitatem se eis praedicasse dicit. Et tamen susceptum sicut angelum dei &c. Igitur certum est apostolum hoc contextu pro paterna sollicitudine, lenire & molire suam totius praecedentis sermonis asperitatem. Arguerat insensatos, cito translatos, conuersos ad elementa mundi, carne consummatos, fascinatos, crucifixum in eis Christum, contemptam gratiam, irritum testamentum dei, seruos ex filiis factos. Et iam in summa, frustra se omnia fecisse, & laborem uniuersum perdidisse: ac ita iam prope de eis omnia pessima & desperata significarat. Et haec omnia propter uehementiam, & studio ardentissimo tuendae gratiae dei: ideo nunc temperat, & castigationem mitigat,

Qq olea

oleo lenitatis postulans, ut sint patietes, donent aliquid zelo dei, quo eos zelat; sicut ipse patiens fuit multa, & hoc p̄sens quoq; malū eis donās, Obsecro (inquit) charissimi fratres, non sum hæc locutus, odio uestri, uera uobis dico; sed nō ideo inimicū uestrū me arbitremini. Nā quod timuerit eos nimīū offensos, satis indicat, quod infra dicit: Ergo inimicus factus sum uobis, uerum dicens: Et iterū, Vellem autem esse apud uos modo, ut mutarē uocē meā, quasi di, timeo ne scripta nimis offendāt, ut uidebimus. Et ut efficacissime suadeat, non amaro animo se esse, neq; odio hæc locutū, incipit eos copiosissime cōmendare. Non sum inimicus uobis fratres; nihil em̄ me læsistis unq̄; immo adeo non læsistis, ut & eximie, sicut angelum dei susceperitis.

Scitis enim, quia per infirmitatem carnis euangelisauī uobis, iam pridem, & tentationem uestrā, in carne mea, nō spreuistis, neq; respuitis, sed sicut angelū dei excepistis me, sicut Christum Iesum.

Tropus Paulinus. Infirmitatē carnis d. Hiero. ad Galatas refert, ut quibus tanq̄ infirmis, & ad huc carnalibus, non potuerit spiritualia prædicare; quod non placet; sed tropus est Paulinus, quo exprimit conditionis uilitatē; infirmitas em̄ inbecillitas est, qua apostoli, cū essent pauperes contēpti, uarijs deinde persecutionibus subiecti; & ut ad Corinthios dicit, nouissimi omnium secundum carnē, & corā hominibus omnino impotētes, & nihil habebant. Nihilō tñ minus sub hac infirmitate, operabantur uirtutes, & erant potentiores in uerbo & opere, q̄ totus mundus; ideo genitiuus Carnis, neq; ad apostolū, neq; ad Galatas referri debet; Sed absolute, sicut ab apostolo ponitur, ad spiritū cōparari, ut Rho. j. Qui factus est ex semine Dauid, secundum carnē; & declaratus filius dei in uirtute spiritus sanctitatis &c. Et. j. Pe. iij. mortificatus quidem carne, uiuificatus autē spiritu.

Infirmitas carnis. Ita & hic; infirmitas carnis, id est inbecillitas, quæ est secundū carnem, si uirtutē non uideas, quæ est in spiritu. Quod autē infirmitas significat ea, quæ dixi, ex. ij. Corin. xj. & xij. patet ubi omnia recēns, quæ gesserat & passus fuerat Libētē (inquit) gloriabor in infirmitatib⁹ meis, ut inhabitet in me uirtus Christi. Et uirtus in infirmitate perficit. Et cū infirmor, potens sum. Laus ergo Galatarū eximia, quod illis offendiculis non sunt offensi, quibus totus mundus scandalifatus, irrisit apostolos, tū propter infirmitatē carnis, tū ppter stultitiā crucis, qua futuram uitā docebant, & præsentia omnia contēnenda, in quibus gloriantur de uirtute sua homines; immo, sicut angelū, sicut Christū ipsū, sine dubio summa reuerentia, & humilitate exceperunt. Tentatiōem autē Galatarum d. Hiero. uarie interpretatus. Ultimo tandē, meo iudicio, recte dicit; contumelias, persecutiōes, & talia, quæ a iudæis maxime, & a gentibus, pro uerbo Christo tulisse, & ferre eum uiderunt in carne sua; hoc est, corā hominibus (nam in spiritu semper triumphabat eū deus per Christum, ut alibi dicit) non spreuerunt, neq; respuerunt; cum tamen his q̄ fortissime tētarent, ut illorū timore uerbū fidei relinquerēt. Nam & hodie ista tentatio multos cito subuertit, qui pro ueritate dei passos & afflictos considerant, quæ tunc Galatas prorsus nihil mouebat, p oīa apostolum afflictū cernentes; uere apostolicam quandam uirtutē in eis prædicat, qui contēptis omnibus, uictores huius tentationis, sicut Christum, susceperunt apostolū. Nōne putas, uitæ & omniū rerū piculo hoc fecerunt? Nōne propter Paulū, oīm Pauli hostiū uim & irā i se deriuarūt? Nō potuerūt Paulū suscipere, & nō laedere Pauli psecutores; imo & irritarūt eos magis, quod nō solū susceperūt

Tentatio Galatarum.

NOTA.

NOTA.

sceperunt, sed ut angelum, ut Christum susceperunt, summa scilicet reuerentia quem aduersarij summa cōtumelia affectū, ut omnīū pessimū quarebāt ad mortem. Monet hoc loco d. Hierony. Episcopos; discant (inquit) ab apostolo, errantes, insipientes Galatas fratres uocari; discant post increpationem, blāda uerba dicentis; obsecro uos, Quod obsecrat, illud est, ut sint eius imitatores; sicut & ipse Christi. Decutiunt hęc superciliū episcoporū, q̄ uelut in aliqua sublimi spē cūla constituti, uix dignantur uidere mortales, & alloqui conseruos suos.

Hęc retuli, quia nostro seculo miraculum, immo plusq̄ impietas est, pontifici eū uitia uel recitare. Aliud dixisset, si nostri seculi pontifices, pro magna parte regum & principum fastus superare; rursum in Christi uita uel scientia, nec ideoras, aut misericulas æquare, uidisset. At apostol⁹ pulchre memor, quod ad Timotheū scripsit, argue, obsecra, increpa, in sta opportune, iportune, cū omī patietia &c. idē in hac epistola, & exemplo docet; non excōmunicat, non clamat ad ignē, non mox hæreticos pnunciat, non aggravat, nec reaggrauat, sed ignē charitatis, & flāmas cordis sui iactat; quia non occidere homines, sed hominum uitia & errores, studuit, nescit fulmina late sentētia, nisi fulmen uerbi dei, & tonitru euangelicū; quo solo occiduntur & uiuificantur peccatores.

NOTA.

Apl⁹ nescit fulmina late sententia.

Vbi est ergo beatitudo uestra:

Vel, quia pro tanta fidei constantia, beatos ipse tūc eos dixerat: Vel quia, qui tales sunt, quales commendauit Galatas, uere beati dici possunt; nisi quis existi met apostolicam uerecundiā hic signari; ut qui uellet dicere: ubi nūc est; uestra illa in me reuerentia, obseruantia, & quedam uelut adoratio? Maluerit uerecunde eorū beatitudinē, q̄ suā gloriā tribuere, exemplo Christi; qui & ipse uirtutes suas fidei eorum, quibus fiebant deputare solebat. Aut si simplex sensus placet, fidem Christi, in qua beatificabantur, expostulat & exprobrat.

Testimonium enim uobis perhibeo: quia si fieri potuisset, oculos uestros eruissetis, & dedissetis mihi.

Hyperbolen esse putat, d. Hiero. At non puto necessariam hyperbolen, cum ex prædictis pateat, eos & uitā suā pro apostolo in periculum posuisse; ideo non mirū, si fieri potuisset; hoc est, si ipse permetteret & ita fieri oporteret (alioquin, quō non potuit fieri, si uellent) eos eruturos fuisse & oculos; nisi ad occultam reprehensionem, per mysterium oculorum alludit, ut qui tunc oculos suos, id est sensum suum, libentissime apostolo submiserunt, ut fidem docerentur; quæ stultificat sapientes, & uidentes reddit, ut non uideant; nunc receperunt, ut suo oculo scandalisentur, quē dñs erui iussit, & proijci a nobis. Vide quid sit, pastorē negligere oues Christi; tantā charitatē, tantā fidem, tam synceram religionē Galatarum, pseudapostoli tam cito subuerterunt, breui, absente apostolo; quid faciat diabolus, ubi nullus est pastor; aut si est, oues Christi nunq̄ uisitet aut pascat: Nunquid solo titulo, nomine potestate, pastores, poterunt seruari? Nā ijs illaesis, putatur ecclesia esse illaesa.

NOTA.

Ergo inimicus uobis factus sum, uerum dicens.

Recte hoc Hiero. exponit, de ueritate, quā in hac epistola ad eos loquit; non de illa, qua primū eos instituit. Nā, ut dixi, id agit apostolus, ne Galatē iniquius ferrent, quæ hucusq̄ in eos dixerat, nonnulla fatis dura, sed tñ uera; ideo præuenit eos, ac dicit: non accipite uerba mea, quod dura sunt, sed hoc poti⁹ uidete, q̄ uera sunt. Esto durius uos inuasi, nunq̄ ideo inimicū me habetis, ac nō magis

Q̄ q̄ ij amicum

Pulcherrimū amicū: quia ueritatem, & si necessario duram, uobis loquor? O pulcherrimū docendę ueritatis exemplū. Sic em̄ uulnus infligere oportet, ut scias & mitiga- re, & sanare: sic fauerum esse, ut benignitatis non obliuiscaris. Sic & deus fulgur in pluuiam facit, & tristes nubes atrūq; cœlum, in fructiferos imbres resolu- ita habet Prouerbiū, In noxiā esse tēpestatem fulgurū, quæ pluuiā mixta fue- rit: formidabilem autē & noxiā, quæ sicca & sola. Neq; enim uerbū dei in per- petuum irasci, neq; in æternū cōminari debet.

Æmulantur uos, non bene: sed excludere uos uolunt, ut illos æmu- lemīni.

Occurrit excusatiōni, quā uidet, eos posse pratexere & dicere, quod nos illis obediuimus, ideo fecimus: quia pio studio, & bona (ut nunc dicitur) intentione nostrā salutem quærere uidebantur: præsertim cū nemo debeat suus esse mag- ister: & sicut Deut. xij. dicitur, non faciendū est, quod rectum nobis uidetur.

Æmulari Respondet: scio zelū habent, sed non bonum, nec secundum scientiam. Hic sciendū quod uerbū æmulari quanq; frequenter idem sit, quod imitari, apostol^o tñ familiarē eius habet usum, pro inuidere cū amore, seu alicuius amore conten- dere & conuicti. Et ut plenius rem, pro opinione nostra tractemus, Amare du- pliciter contingit, in bono & in malo: ita & æmulari. Diligimus enim quādoq; sed non bene: ita æmulamur quādoq; sed non bene. Verū ut amor est diligere bonū, odium odisse malum: ita æmulatio seu zelus utrūq; inuoluens, proprie est odisse malum in re amata: & quo uehemētius ames, eo ardentius odias & inui- rosam inuidiam. Sic apostolus. ij. Cor. xi. Æmulorē uos dei æmulatiōe, ubi de imitatione loqui, ne potest quidē fingi: quia sequitur: respondi em̄ uos uni uir- ro. Timeo autē ne sensus uestri corrūpanē &c. quasi di. ita diligo castā fidem ue- strā, ut non possim non timere, & odisse corruptionem uestri: clare exponens, quid sit æmulari, æmulatiōe dei. Quin hoc ipso uerbo, duplicē illā æmulationē indicat. Æmulatio dei, id est, secundum deum, est odium mali in re amata, secū- dū ueritatem: seu amor boni, & odium mali in re amata, secundum ueritatem.

Amari in bo- no & malo. Æmulatio hominū, odiū mali in re amata, seu amor boni, & odium mali, in re amata: sed secundū speciē & erronee. Talis est pseudapostolorū, de qua dicit: æmulantur uos, sed non bene: hoc est, quærunt bonum uestrū, & abominantur malum uestrū, sed male: quia malū iustitiæ legis, uelut bonum in Galatis quare bant statuere. Ille est stultus ille zelus, quo & iudæos scribit ad Rho. Zelare deum, id est ea quæ dei sunt Non em̄ æmulari hoc loco, pro imitari accipi po- test, quod pseudapostoli Galatas utiq; non imitarent: Sed cōtra (inquit) exclu- dere uos uolunt, scilicet a Christo, & fiducia eius, in fiduciam legis in carceran- dos, ut ipsos æmulemīni. Hoc loco potest pro imitari, positum esse: quā quā nec a priore significatiōe abhorret, si intelligas, pseudapostolos uoluisse a Galatis diligī, pio studio ambiri, (& ut discipuli pro p̄ceptoribus solent) zelo in se affici amari, q̄ illorū essent: odio haberi quæ contraria. Et nō inepte dixisset, excludere nos uolūt. Sed ne arrogantiā, uel speciē tenus incurreret, uos (inquit) uolūt excludere, ut nobis exclusis, simul uos quoq; excludant.

Æmulatio dei. Bonum autem æmulamīni in bono semper, & non tantum, cum præ- sens sum apud uos.

Hominum Alterā partē excusatiōis eorū confutat, una em̄ erat, quod illi pio studio quæ- rebant

Stultus zelus

rebant eorum salutem, quod apostolus negat; non bene (inquit) æmulatur uos; non quæ uestra, sed quæ sua sunt, quærunt, ut in uobis glorientur, ut infra. vj.

Altera, quod obediendū sit, & non sibi ipsi credendū. Ad hoc responderet; Bonum quidem est æmulari, & imitari alios, sed hoc præstate in re bona semper, nunquā in mala, non tantū me presente, sed etiam absente, ne mei causa, ac nō rei ipsius causa facere, uideamini. Quo circa miror interpretē & d. Hieronymū hūc contextum ita præterisse, cum satis sit obscurus, si dixeris; Bonum æmulamini in bono. Quid est bonū in bono æmulari. Quare officiose Erasmus & Stapuleñ. e græco sic reddiderunt; Bonum est æmulari in bona re semper; uel bona est æmulatio in re bona semp. Est enim infiniti⁹ æmulari, non imperatiuus æmulamini, nisi sciolus deprauator quispiā, & interpretem, & Hieronymum uiolauerit. Quod apostolus uult, hoc est, Omnia probate, quod bonum est, tene; te; quam regulā uidemus omnibus ecclesijs, ab eo traditam. Et tamen per multos annorum centenarios penitus est oblitterata.

Omnia probate, quod bonum est, tene.

Filioli mei, quos iterū parturio, donec Christus formetur in uobis.

Vide miram apostoli charitatem, ut totus est nihil aliud quā Galatæ, adeo omnia in se transformat, sui penitissime oblitus; ut patitur in illis, ut laborat, ut estuat de nulla sua re, sed Galatarum sollicitus. O exemplum apostolicū pastoris Christiani. Verum charitas, non quærit quæ sua sunt. Dulcissimi filioli mei, materna mea uiscera torquētur, pater fui, mater factus sum, porto uos in utero, formo, fingoque uos; uellem uos parere, & in uitā edere, si quo modo possem, Commendat affectum hunc multis d. Hieronymus. Nam hoc demum est, animas quærere, non pecunias. Nota uerborū obseruationem, nō ait, donec Christū formem in uobis, sed formetur. Plus gratiæ dei tribuens, quā operi suo; uelut mater gestat eos in utero, rude semē, donec spiritus cooperatus, formet eos in Christum. Anxiari potest prædicator, quomodo pariat Christianos, sed formare non potest, non plus quā mater carnis format foetum, sed tantum portat formandum & pariendum. Nec dixit, donec in Christū formemini, sed formetur Christus in uobis. Quia uita Christiani non est ipsius, sed Christi in eo uiuentis; ut supra. ij. Vivo iam non ego, uiuit uero in me Christus. Nos oportet destrui & difformari, ut Christus formetur, & solus sit in nobis.

Apostoli charitas.

Christiani pastoris aias quærere. Verborum obseruatio.

Vita Christiani Christi in eo uiuentis est.

Vellem autem esse apud uos modo, & mutare uocem meam.

Hoc Hieronymo uidetur dicere; quia scriptura diuina lecta quidem ædificat; sed multo magis prodest, si de literis uertatur in uocem; sicut & ad Paulinū scribit, de energia uocis uiuæ. Non solum autem, hoc apostolus intendit, uerum uellem (inquit) ut essem modo apud uos, ad hoc, ut uocem possem mutare; non musica mutatione, sed theologica; hoc est, quia epistola scripta, si nimium obiurgat, offendit; si blandior est, nō satisfacit apud insensatos; in tam serua re, scriptura mortua est; tantū dat, quātū habet. At si presens esset, posset pro uarietate auditorū, temperare sermonē; illos obiurgare, hos mitigare; illos rogare, hos increpare, & in omnem affectum, sicut opportunum esset mutare. Nā apparet apostolum sollicitum esse, ne & in superioribus nimium in partem obiurgandi; & hic inter laudandum & blandiendum, nimium ad commendationem declinaret; timens piissime, ne utrinque aut nimium lædat, aut minus quā necesse est, percutiat & ita inter utrumque hærens confunditur, ignarus quid faciat, nec, integrum habens obiurgare, nec commendare. Hanc sententiā probat uerbū, quod sequitur.

Sententiā apostoli.

Quia

Quia confundor in uobis.

D. Hierony. Hoc est, ut dignissime Erasmus reddidit, hæreo, perturbor, in opsq; consilijs sum, quid uobiscum agam: in quam sententiam & di. Hiero. multa comment^o tandem agre ac pene imprudens, & alia agens: confundor (inquit) in uobis, & ignoratione huc atq; illuc distrahor, & ignorās quid agam in diuersa distractus laceror, dilaniorq;. Nescio em̄, quæ primū uerba promā &c. Hæc ille sparsim.

Dicite mihi, qui sub lege uultis esse, legem non legistis?

Legem non audistis, Hiero. & Græcus habent, Laborat Hierony. legem uocari hoc loco Genesim, de qua apostolus sumit, quod dicit. At qñ Hebræis quinq; libri Mosi Thora, id est, lex uocantur, non inepte apostolus legem appellat, librum Genesis: in qua si nihil aliud, certe circūcisio saltem præcipit, præcipua Iudæorum lex, omniumq; prima.

Scriptum est enim, quoniam Abraham duos filios habuit: unum de ancilla, & unum de libera: sed qui de ancilla, secundum carnem natus est: qui autem de libera, per repromissionem: quæ sunt per allegoriam dicta.

Questio. Non quod in Genesi allegorice sint intelligenda, sed apostolus a se dicta per allegoriam, quæ illic ad literam dicuntur, significat. Quæritur: Quomodo nō & Ismael per repromissionem natus sit: de quo Gen. xvj. tam multa per angelū domini promittuntur matri suæ, anteq; natus esset. Rursus, xvij. multo plura ad Abraham de eodem, ab ipso met deo promittuntur, cum iam natus esset.

D. Hierony. multa adducit, & incertum relinquit. Verum clarum est, quod Ismael, non promittente deo, sed iubente Sara, naturali uirtute in adolescentia Agar conceptus est: Isaac autem de sterili, uetulaq; matre, supernaturali uirtute promittentis conceptus. Nam quod angelus ad Agar dixit: Ecce concepisti, & paries filium, certe non est promittentis concipiendum, sed prædicentis futura de iam concepto, aut etiam præcipientis est: ideo Isaac filius repromissionis est tamen ex carne natus, sed non uirtute, nec secundū carnem conceptus.

Hæc enim sunt deo testamenta, unum quidem a monte Sina, in seruitutem generans, quæ est Agar.

Qui allegorice doctrinis instituendi.

Quia Galatæ fideles erāt, allegoricis doctrinis erudiri potuerunt: Alioquin ut, j. Corin. xij. dicit, infidelibus sunt linguæ in signum. Infidelibus uero allegoricis nihil potest probari: ut & d. Augu. ad Vincentium docet. Aut certe, qd apostolus Galatis, ut infirmioribus, paterna sollicitudine, & uolens, rem similitudinibus & allegorijs deliniat, ut uerbum eorum captui attemperet. Nam rudiores similitudinibus, parabolis allegorijs, etiam cum uoluptate capiunt: ideo & Christus in euangelio (sicut Matthæus dicit) parabolis docet, pro captu uniuscuiusq;. Videamus ergo quomodo locū hunc allegoricum tractet aduersus legis iustitiā. Hæc (inquit) duo testamenta, hoc est, duæ mulieres, Sara & Agar, si gura fuere duorū testamentorū, sub uno eodē Abrahā, qui patrē coelestē repræsentat. Verū, quod pene transierā de mysticis & allegoricis quoq; aliqua uidēda sunt, qñ hæc res postulat & tempus. Habentur in usu quatuor sensus scripturæ, quos literam, tropologiam, allegoriā, anagogen, uocant: ut Hierusalē iuxta literā, ciuitas Iudææ metropolis est: Tropologicus, consciētia pura uel fides

Quatuor sensus scripturæ in usu.

Allego

Allegorice, ecclesia Christi; Anagogice, cœlestis patria. Ita Isaac & Ismael hoc loco, literaliter, filij duo Abraham: Allegorice, duo testamenta, seu synagoga & ecclesia, lex & gratia: Tropologice, caro & spiritus, seu uirtus & uitium, gratia & peccatum. Anagogice, gloria & pœna, cœlū & infernus, in mo alijs, angeli & dæmōes, beati & dānati. Permittat sane is lud⁹ ijs, qui uolūt, modo ne asuesciant aliquorum temeritati, scripturas pro libidine lacerare, & incertas face-

Capitalis sensus scripturæ.

re. Quin potius ad capitalem legitimūq; sensum, hæc uelut accessoria ornamenta adijciunt, quibus uel oratio locupletius ornatur, aut exemplo Pauli rudiores uelut lactea doctrina mollius foueantur; non autem in contentionibus pro stabilita fidei doctrina proferantur. Nam ista quadriga (& si non reprobem) non scripturæ autoritate, nec patrum usu, nec grammatica satis ratione iuuatur.

Primum, manifestum est, q̄ apostolus hoc loco allegoriā & anagogen non distinguit, immo quod illi anagogen, hoc ipse allegoriā uocat; Sarā interpretatus, cœlestem Hierusalē, quæ sursum est mater nostra; hoc est illorum anagogica Hierusalem. Deinde sancti patres allegoriā grammaticæ, una cū alijs iuribus tractant in sacris literis; sicut abunde docet b. Augustus, in li. de doct. Christi.

Anagoge reductio.

Allegoria ali eniloquium.

Tropologia sermo de moribus.

Atq; Anagoge nō tā figurā propriā, q̄ generalē dīctorum cōditionē significat hoc est, Anagoge dicitur, quoties in recessu & inseparato aliud intelligi potest, q̄ sonat; unde & reductio interpretatur, quod & allegoria significat id est, ali eniloquium; hoc est, ut b. Hierony. ait, aliud præ tendit in uerbis, aliud significat in sensu. Tropologiam sermonem de moribus esse conuenit, quam aliquando esse allegoriā nihil obstat: dum scilicet aliud dicitur, sub quo mores boni aut mali significantur. Liber igitur patrū usus in hīs nominibus uides anxietate quadā, in captiuitatē huius quadrupli coactus; sicut & multa alia, temere distinxerunt multi, quæ & re, & uoce idem sunt. Illud magis monendum, quod & supradictum est, apud Origenem & Hierony. sensum spirituale eum uideri, quē hic apostolus allegoriā uocat. Literam em̄ ipsi figuram & historiam accipiunt. Mysticū autē & allegoricum, spirituale dicunt. Et uirum spiritualem qui sublimiter oīa intelligit, nihil (ut inquit) Iudaicæ traditionis admittat. Hac regula incedit fere totus Origenes & Hiero. & ut audacter dicā, non raro in difficultates inextricabiles labuntur. Verū, expeditius mihi incedit b. Aug. Nā ut omittā illud, quod mysticus sensus sit, uel allegoricus, uel anagogic⁹; aut omnino, qui aliud habet in recessu, q̄ in fronte ostenditur. Et huic opponatur historicus sensus, aut figuralis. Hæc tamen duo uocabula Litera & Spiritus, literalis deinde & spiritualis intelligentia segreganda sunt, & in sua propria significatione seruanda. Nam litera, ut idem psal. lxx. pulchre & breuiter dicit, est lex sine gratia, quod si uerū est: Omnis lex litera est, siue allegorica, siue tropologica. Deniq; ut supra diximus, quicquid scribi, dici, cogitari, citra gratiā potest.

Origenes Hieronymus Augustinus.

Litera Spiritus.

Sola gratia autem est ipse spiritus. Vnde spiritualis intelligentia non dicitur quæ est mystica uel anagogica, qua & impij præstant; sed ipsa proprie uita, & experientialis lex in anima per gratiā digito dei scripta; & omnino, totū illud impletum, quod lex præcipit ac requirit. Nam & decalogum Rho. vii. uocat spirituale legē, eū tñ sit litera: Nō cōcupisces. Quod si intelligentia spūalis dicit, quæ spūm significat, quæ lex requirit, ut impleat; nulla lex est, q̄ nō sit spūalis. Tūc autē loquū est literalis, qñ grā q̄ impleat, nō adest; tūc nō sibi, sed mihi est literalis. Maxie uero, si sic intelligat, q̄ grā nō sit necessaria. Cōcludim⁹ ergo; lex in se semp est spūalis; id est, spiritū significans, qui est plenitudo eius. Alijs autē, non sibi unq̄ est literalis, Nam quando dico: Non occidas, literam audis sonantem: sed quid

Gratia est spiritus. Spiritualis intelligentia.

Lex in se semp per spiritum.

est literalis, Nam quando dico: Non occidas, literam audis sonantem: sed quid

Qq̄ iij significat;

significat: nempe, ne sis iracundus, hoc est, rem ipsam quæ est mansuetudo suar
uitasq; erga proximum. Hæc est autē charitas & spiritus, quo impletur. Ab hac
significatiōe rei uerissimæ & solius spiritualis, lex quoq; spiritualis dicitur: quia
semper hanc significat; sed quia nobis hanc non dat, nec dare potest: nobis lite-
ra dicitur quātumlibet spiritualis ipsa sit. Cum autem nullum opus sine cha-
ritate bene fiat, claret, omnem legem, quæ opus bonum præcipit, bonum opus,
id est, charitatis significare & requirere, ideoq; spirituale esse. Quare spiritua-
lem intelligentiam legis, recte appellamus eam, qua scitur lex requirere spiritū,
& nos carnales conuincere. Literalē autē eā, qua putat, imo errat, legē posse
impleri operibus, & uiribus nostris, citra spiritū gratiæ; ideo litera occidit, quia
nunquā recte intelligit, dū sine gratia intelligit: sicut nūq; recte habet, dū sine
gratiā habetur utrobicq; mors & ira est. Hæc ex b. Augusti, in lib. aduersus Pela-
gi, exucta sunt. Ad apostolum redeundo, Vnum quidem a monte Sina in ser-
uitutem generans. Satis dictū est, quæ sit seruitus legis in quam tradimur, quan-
do legem sine gratia accipimus. Aut enim timore mali intentati, aut spe meri-
cedis; hoc est simulate eam seruamus, utrinq; seruiliter, non liberaliter agētes.

Spiritalis Intel-
ligentia legis
Literalis.

Ap̄m expli-
cat.

Testamentū
eiusq; symbo-
lum.

Testamentum autem uocat. Ideo, ut intelligatur, uidentū est & hic testamen-
ti symbolum. Primum est ipsum testamentum, quod erat nuncupatio terræ
promissionis; ut Exo. j. scribitur. Testator fuit angelus in p̄sona dei. Testata hæc
reditas, ipsa terra Canaan. Hic, quibus fiebat testamentum filij Israel: ut omnia
hec Exodus describit. Sed hoc testamentū confirmabatur morte & sanguine pe-
cudis, quo aspergebatur: ut Exo. xxiiij. legitur: quia carnalis hostia, carnali pro-
missioni, & carnali testamento, carnalibus heredibus conueniebat. Quæ est
Agar (inquit) id est, hoc testamentum seruitutis seruos generans, est allegorica
Agar ancilla.

Sina em̄ mons est in Arabia, qui coniunctus est ei, quæ nunc est Hieru-
salem, & seruit cum filijs suis,

Primum hoc mouet, quod Sinam montem dicit coniunctum Hierusalem ci-
uitati Iudææ, cum illum in Arabia esse dicat. D. Hiero. legit, qui contermina-
tus est; & inter interpretandū dicit: q̄ cōfinis est. Forte quod mōs Sina ideo con-
finis recte dicitur Hierusalem esse, nō quod mons ciuitatem attingat, sed quod
Iudæa (in qua est Hierusalem uelut medio) & Arabia deserta (in qua est Sina
mons) sunt confines. Nam Iudæa ab oriente habet Arabiam petream, & iuxta
hanc ad meridiem tangit Arabiā desertam: ut sic propter totius confinitatem,
pars quoq; parti confinis & coniuncta dicatur. Stapuleñ, uim græci uerbi ex-
plorans, dicit intelligendum, quod Sina mons coniunctus est, id est, incedit, &
tractu quodam pertingit: seu, ut uerbo cosmographico dicam, pertinet usq; Hie-
rusalem: quod utiq; nō potest intelligi, nisi quod Sina mons continēte sua, iun-
gitur continenti Hierusalem. Sicut Vuittenberga coniungitur Lipsiæ: illa in Sa-
xonía, huic in Mysia. Item Erasmus optimus, addit in græco sic haberi. Nam
Agar Sina mons est in Arabia &c. Et Agar hic genere neutro dici, ut ad mon-
tem referatur, qui græcis est neuter, quæ mox iā dicta est fœminino genere: ubi
ait, Quæ est Agar, ut sit ordo, Quæ est Agar. Nam hic Agar Sina mons est in
Arabia &c. Dicitq; in græcis scholijs moneri, Sinam Arabice dici Agar. Et
ipse cōtextus apostoli forte hoc uult, quādo dicit, Agar Sina mōs est in Arabia
hoc est, Agar est, & dicit in Arabia, q̄ nobis Sina dicit: seu Arabes appellāt mō-
tem Sina, sua lingua Agar: ut sic reddat rationē eius qd̄ dixerat, Vnum testamē-
tū a montē

Faber Stapu-

Erasmus.

Sina Arabia
Agar.

tū a monte Sina esse, & hanc ideo esse Agar: quia allusione Arabica, Sina mons Agar dicitur: quare deo sic ordinante, Agar preparata fuerit figura montis Sina per legem generatis in seruitutem. Diximus autem supra, quod apostolus nō abhorreat a peregrinæ linguæ allusiōib⁹, qd Galatas quoq; trāslatos suo nomine, hebraica allusiōe notarit: sicut hic Arabica allusione, Agar ancillam notat.

Sed & Salomon in Canticis suis, montem Amanū uocat Sanir, & Hermon, & Libanum, pro uarietate linguarūm (ut Deutro. iij. scribitur, usq; ad montem Hermon, quem Sydonij Sarion uocant, & Amorrei Sanir) sumens allusionem & allegoriā peregrinā, ad suæ sponse laudem. Itaq; cū p allegoriā se locuturum prædiceret, opportunū fuit, ut Agar ancillæ nomen, cum monte Sina (ubi cœpit testamentum Agarenum) aliqua allusiōe componeret, & hoc commoditate cōmunis nominis. Nec est hic exigenda ab apostolo alia ratio, cū allegoriser infirmorum gratia. Verum quid hoc ad rem, quod Sinam montem coniunctum dicit Hierusalem? An non fuit satis, quod unum testamentum Sine & Agar esset ancillæ? Nec ego habeo, quod dicam, qñ cæteri omnes trāseunt. Diuinandū ergo. Videtur id uelle, quod cum inter allegorifandū (ut fit) allegoriā allegoriā pariat: Dum de Agar ancilla ad montem Sina, nominis similitudine peruenit, simul de Hierusalem terrestri, incidenter ad cœlestem allegoricos, eodem nominis argumento prouocatus, peruenit: ut que uisio pacis interpretetur, & rectius tñ Sina, id est, tentatio appellaretur: Verum antequā nomē Hierusalem ad cœlestē transferret, sola collatione utriusq; cōtentus, allegoriās multas implicat. Alioquin lucide dixisset. Nā Hierusalē ciuitas est in cœlo, in libertatem generas: hoc em uerbo sustulisset anapodoton obscurissimū. Proinde inquit, qñ Hierusalem cœlestis tāto intervallo distat ab ista terrestri: nihil refert q; hæc non Sina, sed in Iudæa est, cōtermina Arabiæ idem est, ac si esset ipsa Sina cui contermina est: conuenit cum eo monte communi termino terræ: ita communi legis generatione, quando illi cœlesti nulla ex parte confinis est, nec ad eam pertinet, sed ad Sina Agar potius, cui confinis est.

Multas hic prætermitto allegorifandi miras rationes, quas apostolus hic indicat, ne obscuritatibus maiores tenebras addam. Quare illud, Hierusalem quæ nunc est, referri debet ad futuram Hierusalem: sicut Agar ad aliam Agar retulit: ut sit sensus: Hierusalem, quæ huius uitæ est, & confinis, tum re, tum mysterio, Sinae monti. Deinde quod addit: Et seruit cū filijs suis: ideo facit, ut excipiat eos, qui fuerunt in Hierusalem, ad supernam Hierusalem pertinentes. Eam (inquit) Hierusalem appello, quæ nunc est, & in futuro nō erit, nec omnem, sed eam, quæ seruit cum filijs suis, id est, qui sunt in ea seruiens legi, cuius termino terræ confines sunt. Seruire legi, satis & ad tedium usq; dictum est. Tropū Hebraū quoq; obserua: Filij Hierusalē uocantur, quia ciuitas mater, habitantes in ea, filij uocantur: ut Psal. cxlvij. Lauda Hierusalē dominū, Benedixit filijs tuis in te. Hæc autem uulgata & trīuialia sunt in prophetis.

Nunc nomīnum quoq; allegoriās iuxta Hiero. Sara princeps dicitur, genere fœminino, seu domina: ideo filij Saræ, filia dominæ, filij principis, filij liberæ recte dicunt. Cōtra ancillæ filij, filij seruæ, & seruitutis. Nā & nomē Saræ, pene expressit ap̄lus, qñ eā liberā uocat. Prīcipis em̄ in script. etiā Nedaboth, i. liberi & spōtanei uocant. Agar uero pegrinatio seu aduena, incola, mora, q̄ recte opponit ciuibus & domesticis dei. Nō estis (inquit) aduena & hospites, quasi di. Agareni, sed Saraceni: Nō adueng, sed liberæ & dñæ filij. Seru⁹ nō manet in domo in æternum, filius aut̄ manet in æternū. Legis aut̄ iustitia temporalis est, sed

Christi

Salomon

Diuinitia
Martini.

Hierusalem
que nunc est

Et seruit cū
lijs suis.

Tropus heb

Nomīnū all
goriæ.
Sara.

Agar

- Arabia.** Christi iustitia manet in seculū seculi, quia illa mercenaria huius uite, illa hæres gratuita futura. Arabia occasus uel uesper, qui uergit in noctem. At ecclesia & euangelium, aurora & matutinum uocatur in multis locis. Ita lex & synagoga occumbūt tandem; sed gratia regnat & cubat in meridie æternitatis. Quid si Arabiam apostolus, desertum quoque notet; nam id quoque significat Arabia; immo Arabia in sacris literis fere semper pro deserta Arabia accipitur. Nā Arabia felix, Saba, & alijs nominibus partialibus, Arabia Petrea, Cedar, Amon, Moab, & multis nominibus appellatur. Ita ut a uastitate Arabia sic uideatur appellata, ut significet sterilem & desertam synagogā, seu legis iustitiam coram deo. Contra ecclesia fœcunda corā deo, & si deserta corā hominibus. Sina tentatio dicitur, di. Hiero. teste, id est, inquietudo & turbatio pacis, quā ex lege habemus. per legem enim cognitio peccati; ideoque & turbatio conscientia.
- Arahia triplex.** Hierusalem uidemus remissionem peccatorum, quæ est pax cordis. Ismael audiens deum, populus est, qui præcedēs audiuit post se uenturū Christum; sed non uidens ante faciē & manifesto. Audiit prophetas, legit Mosen; sed tamen non cognouit præsentem Christum; semper habens eū in dorso, semper audiēs & nunquam uidēs. Ita est omnis qui in lege iustificatur, audit iustitiam legis & non uidet eā in Christo esse; alio respicit, & alia audit; respicit in ea, quæ sunt ante se, & in suas uires, non in uirtutes Christi; semper tamen audit sese ad iustitiā per legem cogi, ad quam nunquā peruenit. Isaac risus dicitur; hoc enim est gratia, quæ exhilarat faciem hominis oleo suo, Cui fletus contrarius est, hoc est culpa, quæ est ex lege. Quare singula nomina suis cōtrarijs collata, pulchre differentiam legis & euangelij, peccati & gratia, synagogæ & ecclesiæ, carnis & spiritus, uetustatis & nouitatis ostendunt.

Illa autem, quæ sursum est Hierusalem, libera est, quæ est mater omnium nostrum.

Diceret, alterū testamentū a Hierusalem, quæ sursum est; sed interim aliam Hierusalem intuitus, mutauit distributionem, & anapodoton fecit, alijs tamen uerbis satisfaciēs. Quia reuera alterum testamentū cœpit in Hierusalem, misso spiritu sancto de caelo in montem Zion; ut Isa. ij. de Zion exhibit lex, & uerbū domini de Hierusalē. Et Psal. cix. Virgā uirtutis tuæ emittet dominus ex Zion. Verum quia Hierusalē terrena, erat quidem hæreditas, in Sina priori testamēto pmissa; nobis autē alia pmissa in caelo; ideo & aliam Hierusalē habemus, quæ nō sit cōfinis monti Sina, & seruituti legis propinqua ac cognata quædam.

Lex literæ est a monte Sina
Lex spiritus de caelo.
Hierusalem inferna.
Superna.
Sed & illa differentia est: Lex literæ, est a monte Sina data, quibus promissa sunt tēporalia, sed Lex spiritus non a Hierusalem, immo de caelo data est in die Pentecostes, cui promissa sunt cœlestia bona. Ideo sicut Hierusalem est mater omnium & metropolis eorum, qui in lege sunt Sinaica, filij eius, ciues eius; Ita Hierusalē supna mater oīm eorū q̄ in lege sunt gratiæ cœlestis, filij ei⁹, ciues ei⁹. Hi enim sapiunt quæ sursum sunt, non quæ super terram; quia spiritum habent pignus & promissionis arram, ac primitias futura hæreditatis, ciuitatis æternæ, & nouæ Hierusalem.

Sicut scriptum est: Lætare sterilis, quæ non paris: erumpe & clama, quæ non parturis. Quia multi filij desertæ, quam eius quæ habet uirū.
Esa.

Esa. liij. hæc scripta sunt, mira q̄ antithesi & antilogia sibi pugnant, sterilis & uidua gaudet multis filijs; Rursum, maritata & foecunda caret filijs. Quis intelliget hæc? allegoricus est, & in spiritu loquitur, sumpta ex carnali generatione parabola, in qua filij generantur, seminante uiro, ex muliere. Vir iste allegoricus Lex uir allegoricus, qui tum maritatus, tum uiduas, tum steriles, tum foecundas facit, lex est: quod in græco, ut b. Augu. ait, aptius dicitur; ubi nomos masculino genere dicitur; sicut & Thanatos, quæ æque apostolus genere masculino, nouissimum inimicū uocat. Lex (inquam) uir synagogæ, seu populi cuiusq̄ extra gratiam dei positi, generat quidem, sed cum suo dolore filios multos, omnes autem peccatores: ut qui sapientia legis, & iustitia operum legis freti, in lege gloriētur, quod ex lege tales facti sint; & parenti suo, id est legi, tota facie uitæ similes; cum intus in spiritu sunt longe diuersi a legis forma; quando quidem lege potius augetur peccatum (ut dixi) quæ peccatum ostendit, non aufert. Id quod Rho. vij. latius tractat. Cum essemus, inquit, in carne passiones peccatorum, quæ per legem erant operabantur in membris nostris, ut fructificaret morti. Seminatur itaq̄ uir ille in mulierem suam; id est, docet bona synagogam; at illa deserta spiritu gratia, non parit nisi peccatores, qui simulant legem, magis autem contra legem irritant; sicut Iudæi contra Moysen in deserto, qui fuit figura legis, & uiri huius.

Soluitur ab hoc uiro ecclesia, uel quilibet populus per gratiam; qua sic moritur legi, ut lege iam urgente ac exigente non egeat; sed sponte ac libere oia faciat q̄ legis sunt, ac si lex non esset: quia iusto lex non est posita. Ita fit, ut q̄ legi subiecta erat, uelut uxor foecunda prole peccatrice, iam sit uidua & sine lege ac deserta sterilisq̄; sed bona & felici, tum uiduitate, tum sterilitate; per hoc enim fit alterius uiri, scilicet gratiæ, seu Christi. Nam legi gratia, Moysi Christus succedit. E quo uiro, alia foecunditate donata, dicit illud Isa. xlix. Quis genuit mihi istos? ego sterilis, & non pariens, transmigrata & captiua, & istos quis enutrit? ego destituta & sola, & isti ubi hic erant: Hæc dicit dominus deus: Ecce leuabo manum meam ad gentes, & ad populos exaltabo signum meum, & afferent filios tuos in ulnis, & filias tuas super humerum portabunt. Hæc ideo, quia ecclesiæ filia, non docete litera, sed tangente spiritu dei, erudiuntur. Sicut Ioan. vij. dicit: Erunt omnes discipuli dei. Vbi enim spiritus non tangit, docet quidem lex, & parit multitudo populi; sed non nisi peccatores, ut dixi, solūq̄ opus hominis ibi agitur; tales faciunt, quales sunt & ipsi. Neutri uero boni. Boni fiunt sine lege, sola gratia spiritus.

Hunc autem Pauli tropum allegoricum oportet habere familiarem, ne peregrina sensus raritas, nobis offundat caliginem uerborum Paulinorum. Nam & b. August. egregie concubitus filiarum Loth cum patre suo, monstrat, hoc præsens negotium significare. Loth est ipse Nomos, lex scilicet, quæ inebriant filia sua, id est abutuntur lege, nec recte eam intelligunt synagogæ populorum uino sensus sui eam inebriant: cogentes hoc legem esse & uideri, quod non est. Deinde ex lege in hunc modum inebriata, impregnantur, docentur, concipiunt, assentiunt, & pariunt Moabitas & Ammonitas, id est, homines supersticiosos, & sine gratia spiritus de legis opere præsumentes, qui usq̄ in æternū non ingrediuntur in ecclesiam dei. Vnde recte Moab ex patre Ammon, populus moeroris interpretatur, quod iustitiariorum & hypocritarum hæc una sit iactantia, se ex lege esse, secundum legem uiuere, scripturas sibi solis arrogare, tãq̄ filij legis sint legitimi. Vnde & Moab apud Hierony, superbus ualde esse dicitur.

Interim tñ non aduertunt, q̄ iniquis sit eorum conscientia, & sint populus moeroris;

Lex uir allegoricus.

NOTA.

Legi gratia Moysi Christus succedit.

Boni fiunt sine lege, sola gratia spiritus. B. Augu. de filiabus Loth.

NOTA.

Moab, populus moeroris.

Moab superbus.

Maiores filia. mceroris: cum sine gratia cor stabiliente in operibus legis, quieti esse nequeant frustra portantes pondus diei & æstus. Maior sane filia, impudentior gloriatur se ex patre filium habere. Moab (inquit) ex patre. Hæc est sensualitas & caro, in qua gloriatur iustitiarum, quod ex lege sint. Nam ad hominem fulgent opera legis & operatores legis.

Minor Conscientia ex lege caret requie. Sententia apf Minor uero non gloriatur, sed infelicem populū suū filiū appellat. Hæc est conscientia, quæ ex lege & operibus eius, requiem non habet, sed magis inquietudinem & turbationem. Hæc satis. Dicit ergo apostolus, matrem nostrā habere multos filios, & si sit deserta, sterilis, uidua, sine uiro, lege, sine filijs, ex lege doctis & factis: ideo hoc ipso lætandū ei est, & erumpendum, & præ gaudio clamandum, quod hoc modo sterilis sit, & nec pariat, nec parturiat, cum interim filij legis minuuntur, & filiarum gratiarum multiplicentur. Ad hæc rem pulcherrime uallet figura. j. Reg. j. de Anna & Phenenna: præsertim, cum addito cantico Anne ut uideri possit Isaiam ex eo loco, suam prophetiā, quā apostolus hic ponit, haussisse: præsertim & illuminante eum eodem spiritu. Donec sterilis (inquit) peperit plurimos, & quæ multos habebat filios, infirmata est. Quia non in fortitudine sua roboratur uir, &c.

Nos autem fratres secundum Isaac, promissionis filij sumus.

Applicat allegoriā: nos secundū Isaac, id est, libere & dñe filij sumus, sicut Isaac: & sicut ille filius nō carnis, sed promissionis per carnē fuit: ita & nos: quia in semine Abrahamæ promissi ei sumus, ut superius latius dictum est. Iudei autem secundum Ismael, id est, ancillæ filij sunt non promissionis, sed carnis filij: ita & omnes, qui ex lege operibusq; eius confidunt iustificari.

Sed quo modo tunc is, qui secundū carnē natus fuerat, persequeretur eum, qui secundū spiritum: ita & nunc.

Ludus Ismaelis & Isaac. Non exprimit, Gen. xxj. quæ fuerit persecutio, qua Ismael persequeretur Isaac. Sed ex uerbis Saræ licet eam trahere, quæ cum uidisset filium agar Aegyptiacæ ludentem cum filio suo Isaac, dixit ad Abraham: Eijce ancillam hanc, & filiū eius nō enim erit hæres filius ancillæ cum filio meo Isaac, ac si di. uideo eum uelle eonitari, ut sit hæres, contempto meo filio: oblitus, q; sit filius ancillæ. Apparet autē hunc lusum fuisse talem, quod Ismael in status primogenitura, exultauerit, irriserit, & insultauerit Isaac, tanq; primus filius Abrahamæ: quod Sara uidens, contrarium statuit. Non erit, inquam, hæres filius ancillæ, per tapinosin filium ancillæ appellās. Et hunc sensum textus hæbreus iuuat, ubi habemus: Cūq; uidisset Sara filium Agar Aegyptiæ, quem pepererat Abraham ridētem seu ludentē (nā cum filio suo Isaac, additum est in nostris) quasi di. hoc inflabat, hoc ridebat & gestiebat aduersus Isaac, quod Agar eum genuisset Abraham: ideo securus de hereditate, fastidiebat Isaac uerum hæredem. Et in hoc consonat mysterium figuræ, quod apostolus tractat. Sic enim & nunc Israel (inquit) quorū uestica hæc est, se solos esse semen Abrahamæ, se solos hæredes promissionis. Veros autem filios Abrahamæ, nemo atrocius persecutus est, q; illi ipsi, ut in actis apostolorum legimus. Nam ipsi sunt Ismael, qui deum audiunt in prophetis post se uenturum: & coram positam non agnoscunt, referentes in hoc & nomen, & sensum, & morē Ismael patris sui.

Deniq; uocabulum Ludentem, est idem, de quo nomen Isaac formatur, quærisus uel gaudium interpretatur: ut significet forte Ismaelem dicaculū fuisse, & nomen Isaac acuto scōmate, in irrisionem illius uertisse: quasi uere ridiculū hæredem

redem, & nihil hominē duxerit. Nō em̄ frustra sic usurpat scriptura uocabulū ludētem, seu ridentem: eoq; tam sanctam mulierem fuisse cōmotam recenset. Apostolus autē hoc adducit, ut confortet Galatas, ne propter persecutionem istorum Ismaelitarum, desinant esse Isaaceni, quia sic oportet fieri; futurum autem est, ut eijciantur, ut sequitur.

Sed quid dicit scriptura: Eijce ancillam & filium eius: nō enim erit hæres filius ancille, cum filio meo Isaac.

Epitaticè loquitur, & omnino contraria præsumptioni ancillæ, & filij eius. Ancilla est, inquit, & domina esse præsumit; filius ille ancillæ, & filium dominæ irridet, & ironijs illudit, sed absit, eijciantur potius. Quo iterum intelligit, Agar ancillam consensisse, aut saltē indulgisse filio suo Ismael, ut Isaac irrideret ut quæ idem sperabat quod filius suus, se fore scilicet dominā. Nec dicit, Eijce filium tuū, sed filiū eius; contendens Ismael nec Abraham filium esse, sed ancillæ.

Ita & nunc (inquit) fiet. Non sunt hæredes filij carnis, sed filij promissionis.

Proinde si non uultis eijci cum filio ancillæ, filij liberæ perseuerate; scriptura non mentietur, quæ filium ancillæ etiam inuito Abraham, tamen autoritate quoq; dei, eijciendum pronunciat.

Itaq; fratres non sumus ancillæ filij, sed liberæ.

Applicat historiam & allegoriam, & summam absoluit breui conclusione, quæ iam ex dictis abunde intelligitur. Esse enim filium ancillæ, est seruire legi, debere legi, esse reum legis faciendæ, peccatorem, filium iræ, filium mortis, alienum a Christo, excisum a gratia, exortē hæreditatis futuræ, uacuum benedictiōe promissionis, esse filium carnis, esse hypocritā, esse mercenariū, uiuere spiritu seruitutis in timore; & si qua alia recēsuit hic & alibi. Sunt enim infinita huius mali nomina. Et quamuis noster translator in fine huius capituli adiunxerit qua libertate nos Christus liberauit, tamen nos cum græcis hoc exordio capitulum quintum tractemus.

CAPITVLVM QVINTVM.

Qua igitur libertate nos Christus liberauit, state: & nolite iugo iterum seruitutis contineri.

Vsq; ad nauseam inculco, libertatē & seruitutē esse eas, de quibus Rho. vj. dicit: Cū em̄ serui essetis peccati, liberi fuistis iustitiæ. Liberati autē a peccato, serui facti estis deo. Cōstituamus autē ordine & figura.

Libertas iustitiæ

Seruitus peccati.

Seruitus iustitiæ

Libertas peccati.

Qui em̄ liber est a peccato, seruus factus est iustitiæ; Qui uero seruitus est peccati, liber est a iustitia, & ediuerso. Hæc oīa repeto, sciens, quod multitudine locustarū & bruchorū, eo puenerint terræ nostræ fruges, ut seruitus & libertas ista, passim nō intelligat; adeo inhæsit, atq; penitus insedit humanū cōmentū, de libero arbitrio in utrūq; cōtrariorū, aut cōtradiCTORIORū. Quin & carnaliter quoq; de libertate sapiunt; qbus & ap̄tus eodem Rho. vj. coactus est occurrere, quasi in Christo licitū sit quodlibet fieri. Cū hæc sit libertas ea, qua facimus spon̄te & hilariter, sine pœnarū aut mercedū respectu, quæ in lege dicta sunt.

Rr Seruitus